

Хижрий 844 йили Рамазон ойи ўн еттисида тугилган Низомиддин Мир Алишер Навоий Ислом неъматидан бекиёс даражада бахра олгани туфайли ҳам бутун ижоди имон нури билан шуълаланиб туради.

Одабийликнинг энг улуг гояларини гўзал шаклда калбга мухрлайди. Хазрат Алишер Навоийнинг динимизг ихлос ва мухаббати хаётда ҳам катта микёсда кўп савобли ишларнинг амалга ошишига сабабчи бўлган. У Хуросонда Ислом равнаки учун ибодат ахлига имкон қадар яхши шароит яратишга алохида эътибор берар эди. Улуг шоирнинг замондоши, шогирди, машхур тарихчи олим Хондамирнинг "Макоримул ахлок" тарихий асарида бу ҳақда кимматли маълумотлар бор.

...Бу обидлар ва бандалар панохининг жума ва бошка намозларни жамоат билан ўташда гайрати шу даражага етган эдики, Маргани богида гоят зийнатли бир масжид бино қилиб, ўз замонининг атокли қориларидан Хожа Хофиз Муҳаммад Султоншоҳни имом белгилади ва ўзи у ерда беш вақт намозга хозир бўларди. Шунингдек, эшикдаги мулозимларни намоз адосига тарғиб қилиш, бирор кишидан ноўрин иш содир бўлса, жазолаш учун бир мухтасиб (тергаб турувчи) белгилаган эди. Шунингдек, Маргани боги қаршисида бир маҳобатли масжид қурган, хақикатан, бу бинонинг дилқушо фазоси қурувчи қалбнинг поқлигидан дарак беради...

Бу хайрли бинолар қурувчи (хазрат Алишер Навоий)нинг қайта қурган масжидларидан бири Хирот жомеъ масжидидирки, (у) хақикатан, илохий файзларнинг тўпланган жойи ва узлуксиз қудуратларни кетказувчидир.

Султон Соҳибқирон салтанати даврида, "Максура суффаси"нинг айвони каттик зарарланди, гумбазнинг шипи хароб холга келди. Юксак деворлари намозхонлар белидек буқилди, пиллапоя устунлари сажда қилувчилар қаби юзини ерга қўйди. Ок ганчлар баланд шиплардан қўчиб тушди, қора тупроқлар сахн юзасига тўпланди.

Мана бу хол у илхоми илохийнинг равшан қўнглида жой олиб, у бинони қайта қуришга бел боғлади. Подшоҳи Исломдан (Хусайн Бойқаро) ижозат олиб, 903 йили шаъбон (1498 йил, март-апрел) ойида гумбазни ва "Максура" тоқини очишга амр қилди. Шундан кейин ўткир меъморлар ва синчков муҳандисларнинг маслаҳати билан, илгарисидан мустаҳкамрок қилиб қуришга буюрди. "Максура суффаси"нинг икки томонида иккита юксак айвон вужудга келтирилиб, бунинг туфайли катта тоқ суянчикка эга бўлди ва мустаҳкамланди ва у Қурувчи бинонинг тез битишига каттик аҳамият берганидан, хар қуни иш бошига ташриф қилар, қўпинча этакни бар уриб, мардикорлар қатори ишлар эди. Хар неча кунда меъморлар, усталар, балки барча хунармандларга кимматбаҳо тўнлар қийғизар ва беҳад инъом ва эҳсонлар билан уларни шодлантирар эди.

Шундай килиб, Худонинг мархамати ва подшоҳнинг узлукиз кузатиши билан уч-тўрт йилда битадиган иш олти-етти ойда тугади. "Максура" айвонининг баландлиги, Амирнинг (Алишер Навоий) химматиға мувофик, илгаригидан олти-етти заръ (Газга якин узунлик ўлчови (1 газ – 0,71м.га тенг)) ортди. Ишнинг асли охирига етиб, бинонинг асоси мустахкамлангач, устки томондан безаш ва кўркамлаш фикри кўзгалди. Килинган ишорат юзасидан билимдон муҳандислар, ишчан кошитарошлар, хунарманд наққош ва сангтарош усталар безаш ишига жиддий киришдилар. Тахминларга кўра беш йилда бажариладиган ишни бир йилда тамомладилар. Ток ва равоқларнинг хар томони мусулмон ва хитой услубида зийнатланди ва халланди. Сафобахш суффаларнинг сахнлари ажойиб санъат ва гаройиб ихтиролар билан бошка бинолардан мумтоз ва мустасно бўлди. Баланд гумбазларнинг шиплари яхшиларнинг номаи аъмолидек оклик ва равшанлик козонди. Айвонлар деворининг пастки айланаси кизил тошлар билан беркитилиб мустахкамланди...

Илгариги минбар ёнгок ёгочидан ишланган ва синиб кетган эди. Софдил Амирнинг кўнгли мармар минбар ясашни такозо килди. Улуг даргоҳ мулозимлари кидира-кидира Хон вилоятидан мармартош топдилар. Эгасиға батамом нарҳини тўлаб, бу жойга келтирдилар. Устод Шамсиддин сангтарош бу тошдан минбар ясагача киришди. Олий насабли Амирнинг химматлари соясида шундай бир минбар курилдики, оламини безовчи куёш, хатиб каби хар тонг кўк осмон минбарига чикканида, бу минбарнинг тенги ва ўхшашини кўрмайди.

Хулоса: бу жаннатмисол масжидни безаш ва пардозлаш ишлари тамом бўлганидан кейин, 905 йил шаъбон ойининг (905 йил шаъбон милодий 1500 йили март ойига тўгри келади) ўн тўртинчиси, чоршанба куни, тадбир эгаси Амир ош тортиш маросими ўтказиб, хатиб, имом, воизлар, корилар, мутавалли, ходимлар, усталар ва иморат ишчилари бу маросимга чакирилиб, зиёфат маросимлари амалга оширилди. Қарийб юз кишидан иборат гуруҳнинг қобилиятли қоматлари қимматбаҳо пўстинлар, аъло чакмонлар ва бошка хил қийим-кечаклар билан безатилди.

Шундан кейин бу табаррук мақомнинг томи юзасини мустахкамлаш ва чидамлилигини ошириш тўгрисида ишора килди. Иморат ишчилари ускуна тайёрлашга ва усталар уларни ишга солишга киришиб, бир оз вақтда тахминан ўн тўрт жариб микдоридеги бинотомларини икки қават килиб ёпиб, устини сомонли лой билан сувадилар. Кўнгилни бу ишлардан бамамом фориғ килдилар. Шу пайтда хидоятли Амир яна бир тўй керак-яроғини хозирлаш тўгрисида қайта фармон берди. Фармон бажарувчилар бу ишга машгул бўлиб, бу чакирикка эллик бош кўй ва тўккиз бош от сарфладилар. Бошка нарсаларни шунга қиёс қилиш мумкин...

906 йил душанба куни жумодил-аввалнинг бошида машойих, сайидлар, козилар, олим ва фозиллар, амир ва вазирлар, пойтахт Хиротнинг ашроф ва аъёнлари, баъзиси хидоятли Амирнинг айтиши ва баъзиси ўз хоши билан ўша файз-баракали ибодатхонага тўпланишиб, гоят улкан бир йигин барпо бўлди. Мўл-кўл ош-сув тортилганидан кейин, яна бир бор баланд даражали, дарёдай кенг Амир иморат ишчилари, усталар ва мардикорларга тўнлар кийгизди ва хурматлаш ҳамда узр баён килиш маросимларини амалга оширди.

Бу Амирнинг химмат кўли билан қурилган ҳар бир масжид тўғрисида алоҳида тафсилот берилса, бу қисқа рисола узайиб кетади. Шунинг учун бошқа масжидларни фақатгина санаб ўтамыз:

Сари пули Инжил масжиди;
Тали Кутбон масжиди;
Сари кўчаи Улуг ота масжиди;
Сари кўчаи Амир Ислом масжиди;
Чахорсуки Мирзо Алоуддавла масжиди ("Кўшки жахоннамой" томонида);
Каландарлар маҳалласи масжиди ("Боги Зогон" ичида);
Тархониён маҳалласи масжиди;
Мир Одил маҳалласи масжиди;
Пули корд жомеъ масжиди;
Ийдгоҳ кишлогидаги жомеъ масжиди;
Бахра кишлоги масжиди;
Исфизор жомеъ масжиди;
Гурдаги масжид;
Кушнаж кишлоги жомеъ масжиди;
Сарахс масжиди; Кароти Таршиз масжиди;
Астробод жомеъ масжиди.

Булардан ташқари, бино қилинган барча мадраса, хонакоҳ ва работларда ҳам масжидлар қурилган...

"Макоримул-ахлоқ" китобидан олинди